

DUNGENSE HISTORIËN

Onafhankelijk Tijdschrift voor de Geschiedenis van Den Dungen

15^e jaargang, februari 2021
Dit is nummer 47.

De omslagfoto toont de linden op de Eikendonk, in 1966.

De wateroverlast van de winter 1689-1690 op het Griensven

In een notariële akte verklaarden 9 inwoners van de Spekstraat e.o. over de watersnood van 1690 hoe erg het was en wat hun mening was over de oorzaak ervan.

Mathjs Jacobs van de Ven, 70 jaar,
Guert Hendrixx Smits, oud-dijkmeester, 43 jaar,
Paulus Hendriks van Gerwen, oud-dijkmeester, 28 jaar,
Cornelis Adriaans van der Donck, oud-armmeester, 50 jaar,
Thonis Jansen Spierinx, 36 of 37 jaar,
Mathijs Luycassen [van Esch], 33 jaar,
Jan Mathijss Spierinx, 32 jaar,
Thonis Handrick Peters [Goossens], 32 jaar en
Peter Cornelissen van der Merendonk, 28 jaar, allen wonend in Den Dungen, verklaren

ten behoeve van Zebert Handrickx Michielsen, wonend in Den Bosch,

dat t' sijn of sluijske in de loopgraaf bij den huijse van Paulus Handrickx van Gerwen tenemael over eenige tijdt is wegh genomen sonder te weten nochtans door wie ofte door wiens ordre t'selve is geschiet,
ende t' andere sijn ofte sluijske in het heestervelt soodanigh is ontrampeneert ende dat oock tenemale onbruijckbaer is,
ende t' derde sijn ofte sluijske leggende in de loopgraef ontrent den huijse van Jan Claas Pels oock soodanigh is gedeterioreert ende in stucken dat mede tenemael onbruijckbaer is,

dat voor de voorschreven sijlen ofte sluijskens (vermits als voorschreven is tenemael ewech ende onbruijckbaer waeren) het water niet en heeft connen worden opgekeert en geschuth gelijk voor desen placht te geschieden, waar door dan vervolgens den polder van t' lange griensven tenemaal oft wel voor 't grootste gedeelte is ondergevloijt, jaa soodanigh dat verscheijde hoven, boomgaerden en landerijen ondergestaen, selfs tot aende woonhuysse toe, tot groote en excessieve schaede van verscheijde possessseurs ende gebruijckers van voors. polder en landerijen daer in gelegen,
ende is sulcke inundatie te meer veroorsaect vermits het water bij het sijn ofte sluijske leggende in de loopgraaff inde doorensteege veel hoogher is opgekeert en geschuth als oijdt voor desen is geschiet,
waer door den voorseijde polder als voorschreven is (vermits alle het water door de voorseijde gebrooken ende onbruijckbare sijlen uijt naeste landen in de voorschreven polder loopende ende door t' andere sijn in de dooresteegh niet connende lossen vermits als voorseijt is veel hoogher is opgedijckt als voor desen) heeft moeten ondervloijen veel hooger als bij memorie van menschen oijdt is geschiet, ofte ten waer dat den grooten dijck hadde doorgebroccken geweest, dat niet en is geschiet,
soo dat als voorschreven is de landerijen in de meergenoemde polder gelegen ten hoogsten daerdoor sijn beschaedight, (...) volgen de handtekeningen.¹

woont Sprkstraat B827, GDD900
woont in Spurkstraat 60-62; GDD167c
woont in Spekstraat B709; GDD2066
woont Spekstraat B823; GDD1013
woont Spekstraat 13; GDD967
woont Spekstraat 1; GDD1160
woont Paterstraat 48; GDD1799
woont Hoek 9; GDD1009
GDD1465

is geboren in Spekstraat B708;
GDD1872

zile = sijn = sluisje = stuw

Deze 3 sluisjes zijn op figuur 1 ingetekend.

Jan Claas Pels (GDD955) bezat geen huis in Den Dungen; hij huurde misschien Grinsel B375.

Met de polder van het Lange Griensven wordt bedoeld de omgeving van de Paterstraat, van Grinsel tot aan Dorensteeg en van Spekstraat tot aan Litsestraat.

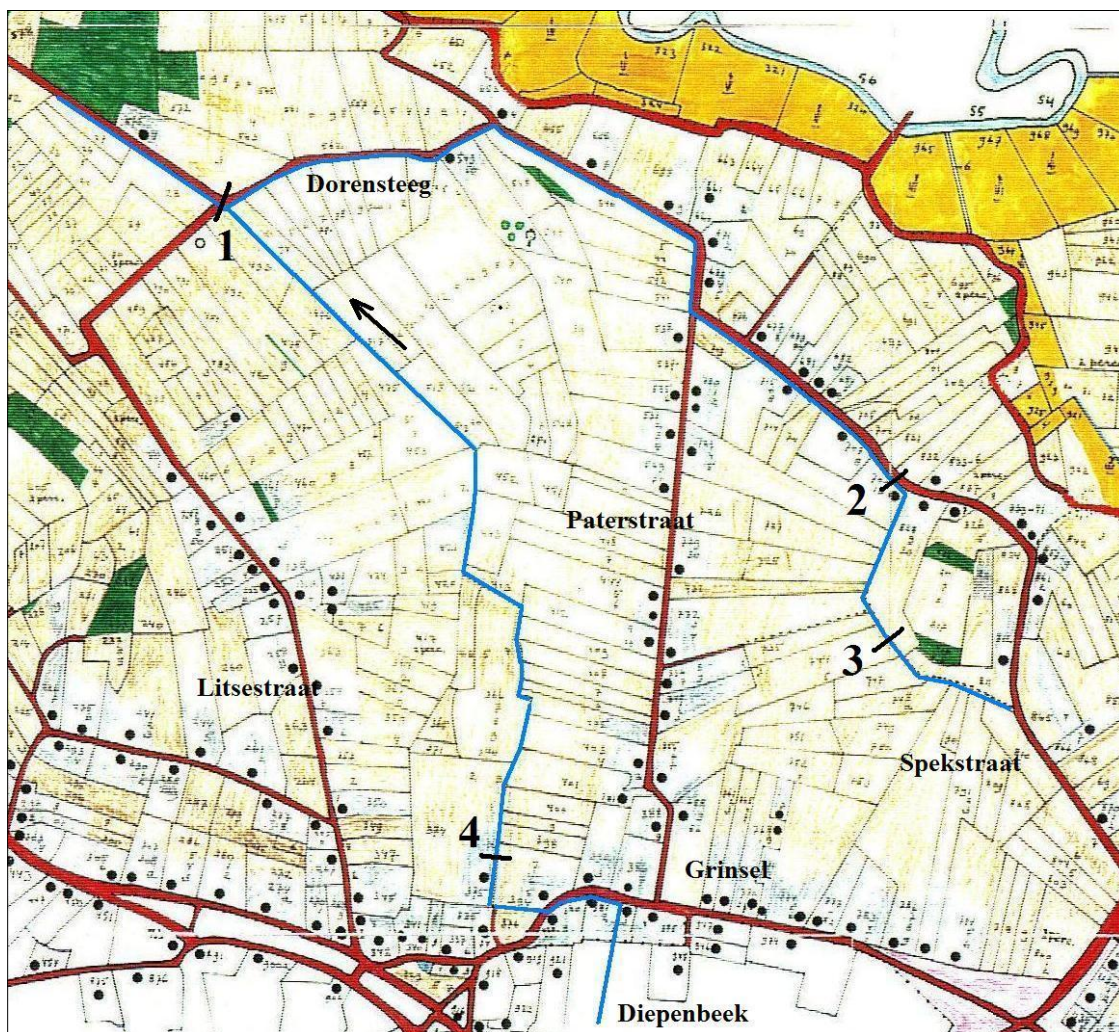
De loopgraaf van het Lang Griensven begon op een hoogte van ongeveer 5,5 m NAP en eindigde bij de Dorensteeg en de Schiltse steeg op een hoogte van iets minder dan 4,5 m NAP. De loopgraaf van het

Griensvenneke, die langs het huis van Paulus van Gerwen stroomde, eindigde daar eveneens, maar de bovenloop ervan in het Heesterveld lag wat lager dan die van het Lang Griensven (zie figuur 1).

Op de Poeldonk stroomde al dit water door een sluisje in de dijk verder naar het westen of noorden, op een hoogte van ongeveer 3 m NAP. In 1690 toen er nog geen Zuid-Willemsvaart met hoge dijken was ging dat natuurlijk anders dan in de 19^e eeuw en daarna, maar het is waarschijnlijk dat *het emeren*² werd aangedaan. Vandaar zou het wel eens de oude beekbedding op de Poeldonk kunnen zijn geweest waardoor het water naar de Aa stroomde. We hebben in het geval van de loopgraaf langs het huis van Paulus van Gerwen misschien zelfs te maken met waterafvoer door het beekdal van Griensvenneke³ en daarna door het beekdal van de Poeldonk naar de Aa.

Het lijkt erop dat de verdere afwatering destijds zeer belemmerd werd door het opstuwen rond de vestingstad Den Bosch. Bij 4,5 m staat het Bossche Broek en de Pettelaar onder water. Tegenwoordig wordt in de stad opgestuwd tot ongeveer 2,8 m NAP.⁴

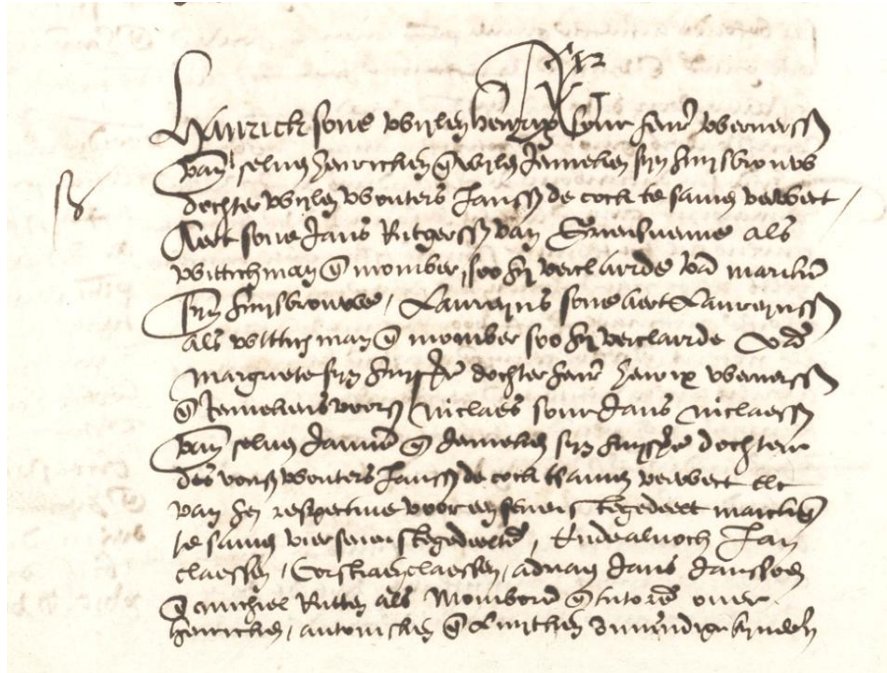
Vermoedelijk lag de oorzaak van de wateroverlast in 1690 bij lokale overvloedige regenval. Het is dan niet te begrijpen hoe 3 stuwtes in de loopgraven in staat zouden zijn geweest dit water te keren. Dat de situatie natter uitviel door opstuwen bij de Dorensteeg daarentegen is wel begrijpelijk, al is het vreemd dat de hoge waterstand in het Bosch Veld niet als oorzaak van de overlast werd aangemerkt.

Figuur 1. Rekonstruktie van de waterlopen op het Griensven in 1690 (blauwe lijnen). Sluiskje 1 bij de Dorensteeg lag aan het einde van de Griensvense loopgraaf. Sluiskje 2 bij het huis van Paulus van Gerwen lag in de loopgraaf aan de zuidzijde van de Spekstraat. Vermoedelijk lag sluisje 3 in het Heesterveld op de aangeduide plaats, evenals nr 4, dat bij B375 zou kunnen zijn geweest.

Dat deze verklaring ten behoeve van Zebert Henrik Michiels werd afgelegd zou kunnen komen doordat hij schade had geleden aan zijn onroerend goed.

Een akte uit het Griensven

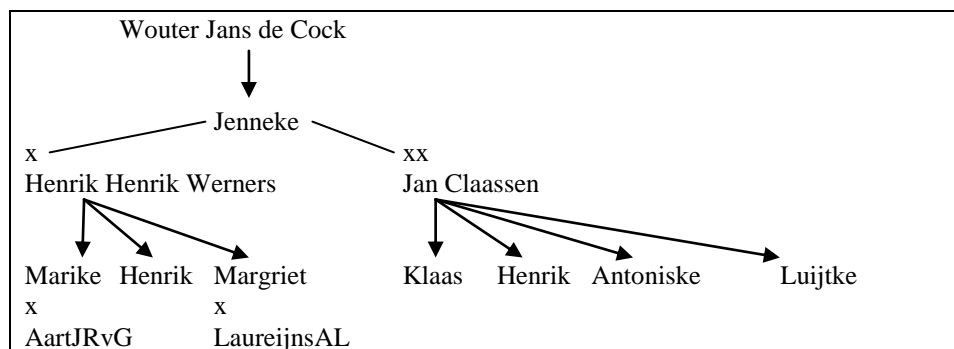

Figuur 2. R1439, fo 130v, 15-4-1600. De akte wordt vervolgd op 131, 131v en 132.

Soms is een transportakte heel eenvoudig (A draagt B een onroerend goed op, en klaar), in een enkel geval is de akte veel meer gedetailleerd.
Een mooi voorbeeld daarvan is dit transport uit 1600 (figuur 2).

Hanrick sone wijlen Henrix sone Henrick Wouters van den selven Henricken ende wijlen Jenneken sijn huijsvrouw dochter wijlen Wouters Janssen de Cock te samen verwect,
Aert sone Jans Rutgers van Griensvenne als wittich man ende mombor soo hij verclaerde van Mariken sijn huijsvrouw,
Laureijns sone Aert Laureijns als wittich man ende mombor soo hij verclaerde van Margriete sijn huijsvrouw dochter Hanrick Henrix Werners ende Jennekens voorschreven,
Niclaes sone Jans Niclaessen van den selven Jannen ende Jenneken sijn huijsvrouw dochtere des voorschreven Wouter Janssen de Cock tsamen verwect,
elc van hen respectie voor een sevenste gedeelt, maickende te samen vier sevenste gedeelte,
ende alnoch Jan Claessen, Corstiaen Claessen, Adriaan Jans Janssoen ende Michiel Rutten als momboiren ende tutoren over Henricken, Antonisken ende Lujtken onmundige kynderen (tot zover figuur 2) des voorschreven Jans Claessen van den selven Jannen ende der voorschreven Jenneken dochter des voorschreven Wouter Jans de Cock tsamen verwect, bij de heeren schepenen deser stadt t'anderen tijden gestelt ende geordineert, gemechticht tot s geens navolgende is wt crachte der machte hen momboren voornoemd bij den selven heeren schepenen in sekere momborbrieve alst blijcte gegeven ende verleent, voor de drie resterende sevenste gedeelten

Tot zover de opdragers. Het is wel handig om ze in een genealogisch schema te zetten.

huijs, biehuijs, erve, hoff, boomgart, houtwassen, met thien van de beste balchouter daer in liggende ende dien toegedeijlt, metten ijseren koeijwissen ende stalreepen gemaect sijnde, ende voorts met allen sijn annexen rechten ende toebehoerten nagelvast ende eerdvast wesende, groot wesende een zestersaet lants oft daerontrent off [soo] groot ende cleijn als t selve gestaen ende gelegen is onder t vrijdom deser stadt Shertogenbosch opte Dungen ter plaetssen genoempt Griensven, tussen erffnisse Henricx die Hont d oude raitsheer deser stadt ende sijnre kynderen d een sijde, met den halven grave, d ander sijde streckende op de gemeijn straet aldaer, ende voorts in der vuege t selve tegenwoerdelick aldaer is affgepaelt, te weten streckende van eenen pael staende in t middel van den palmbosch in den pat tusschen t voorschreven huijs ende den esthuijs aldaer Pauwels Wouters te deel gevallen ende toebehoerende tot op eenen anderen paell staende dwers doir den boomgart aldaer ontrent stijff over de helfte nae des voorschreven Henricx de Honts erffnisse toe aldaer, ende streckende voorts van den voorschreven lesten pael tot voorts op eenen anderen pael staende aldaer te midwegen in den nieuwen boomgartwech ontrent twee voet voorweeck? lants van den lande beneven den selven nieuwen boogart, ende van dien pael streckende voorts tot op eenen anderen paell staende dwers over den nieuwen boogaert opten cant gelegen binnen des Henricx de Honts lant, streckende voorts op eenen anderen paell staende ende loopende nae den einde van den voorschreven nieuwen boogart ontrent vijff reijen keersboomen daer aff blijvende, streckende voorts van dien paell wederomme dwers over tot op eenen anderen paell staende aldaer opte graefcant, streckende voorts van den selven pael wederom te rugge tot den weijckkuijl toe ende den pruijboom staende opten cant van den selven kuijl, streckende voorts dwers beneven de misse aldaer te langs naer t gelijnt tot opten hecken post toe daer t hecken aenhangt van den schoor aldaer aen de misse ende straete

Het bovenstaande is het onroerend goed dat werd opgedragen door Hanrick c.s.

Om de tel niet kwijt te raken, noteren we de palen.

De eerste stond midden in de palmbos.

De tweede paal stond halverwege de boomgaard in de richting van het land van Henrik de Hont.

De derde stond in het midden van de boomgaardweg.

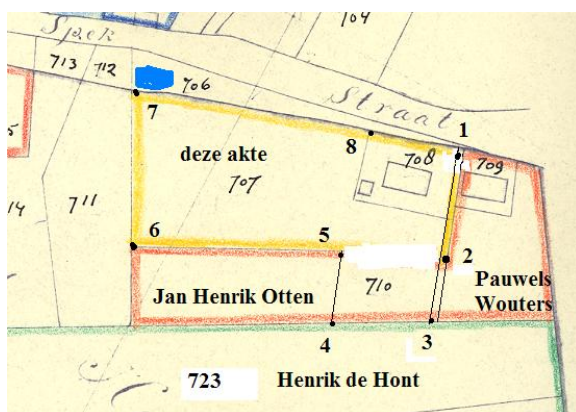
De vierde stond op de kant van Henrik de Honts land, gaande dwars door de boomgaard.

De vijfde stond 5 rijen kersbomen van het einde van de boomgaard af.

De zesde stond op de slootkant.

De zevende aan de kuil bij de pruimenboom.

De achtste is de heckenpost aan de straat = Spekstraat. Zie figuur 3.

Figuur 3. Een mogelijke rekonstruktie van de erfdeling van 1599 en het transport van 1600.

De kadastrale nummers zijn B707-710. De getallen 1-8 stellen de genoemde palen voor.

Tot hoever de pad tussen het huis B708 en het esthuis B709 loopt is uiteraard onbekend. Zou het bijgebouw bij B708 (de plaats van) de biestal kunnen zijn? B709 is op deze kadastrale minuut van esthuis (in 1599) uitgebouwd tot woonhuis (1832).

De kuil zou ook binnen de perceelsgrens gelegen kunnen hebben (In 1832, dus ruim 2 eeuwen later, was B706 opgaand geboomte). Op luchtfoto's is de kuil niet meer te zien.

De omschrijving van het perceel in deze akte werd destijds overgenomen van de akte van deling⁵ van enkele maanden eerder. Daarbij kregen de opdragers in deze besproken akte, en Pauwels Wouters, en Jan Henrik Otten en zijn vrouw Dympna elk een deel van de erfenis B707 t/m 710 welke Wouter Jans de Cock in 1538 had aangekocht.

Er waren enige nadere voorwaarden.

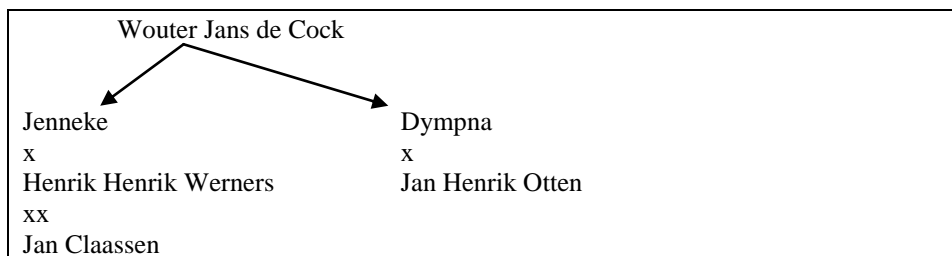
met den laste dat den cooper gehouden ende verbonden sal sijn de heijmengen aen de voorschreven missie soo verre die strect tegens den erffnisse aldaer Jan Henrix Otten te deel gevallen altijt te onderhouden ende maicken dat deselve erffnisse daer door egeen schade en compt te lijden, ende oic d erffnissen van voorschreven Pauwels Wouters ende den voorschreven Jan Henrix respective aldaer te deel gevallen sijnde over de voors. missien ende schoor behoorlick te wegen voor den tijt van een jaire ende langer nyet ghe mierde (?) t selve jaer ex date van de naegenoemde deijlinge, ende sal oic de proprietaris ofte huerlingk van den voorschreven huijse ende erffnisse aldaer wonende ten hoochsten maer vier hoender oft hennen aldaer mogen houden omme die omliggende erffnissen nyet te beschadighen,

De voorwaarden hadden betrekking op 3 zaken.

1. De koper moet de omheining, de tuin, maken en onderhouden.
2. De koper moet overweg geven aan zijn mededellers, wat dus in feite alleen Pauwels Wouters betreft, want de derde partij is immers Jan Henrik Otten, de koper.
3. De eigenaar of huurder van het huis mag niet meer dan 4 hennen houden.

Ende voirts in alsulcker vuegen ende manieren t voirschreven huijs ende erffnissen aldaer gestaen ende gelegen is ende den vercooperen met sekere erffdeijlinge tussen hen en henne medeerffgenamen gemaict te deel ende te lote gevallen is, prout in literis divisonum in dato den dorden dach der maent van novembri anno xv^c ende negenentnegentich,

hebben sij wittelijck ende erfelijck opgedragen Jannen sone wijlen Henrix Otten timmerman als wittich man ende momber van Dymna sijn huijsvrouw dochter des voorschreven Wouter Jans de Cock.

Slotformule. Getuigen en datum.

Op B709 staat het huidige Spekstraat 4-6.

Kapelaan Jan van der Heijden

In het Dungense trouwboek treedt in de periode 1619-1628 als getuige op een heer Jan van der Heijden, in enkele gevallen naast meester Arien de schoolmeester-koster-notaris. Dat was in de tijd dat Henrik van Boxtel uit Den Bosch pastoor was. Wie Jan van der Heijden was kan men lezen in een akte uit 1628.

*Heer Johan zoon van wijlen Peter Jacobs van der Heijden priester, cappellaen in der kercke ten Dungen, draagt sijn zwager Cornelis Antoons sijn deel in een huis in St. Odenrode aen de heijde op.*⁶

Het kleine molentje

In een eerder nummer van dit tijdschrift kwam een tekeningetje van het kleine molentje aan de Aa voor.

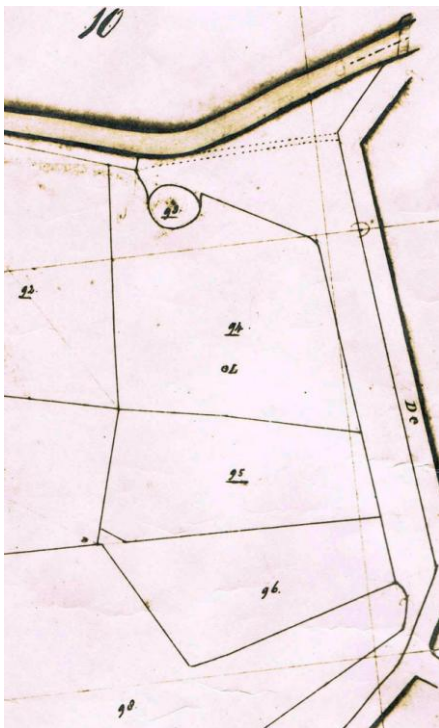

De Aa linksboven, de straat met brede stroken gemeijnte aan weerskanten (daarvoor dient de letter C) en de kleine molen. De dikke gele lijn is een geplande doorsnijding.⁷

Landmeter Hendrik Verhees heeft in dit kleine schetsje niet een natuurgetrouwe afbeelding gemaakt, maar dat het om een standerdmolen gaat kan wel kloppen.

Onlangs zijn meer akten gevonden die de geschiedenis van het molentje vertellen.

De molen aan de Aa duikt op in een akte uit 1600, waarin Cornelis Meeuws Rovers *moldere* de helft van de materialen ervan koopt van Wouter Aarts Houbraken. Deze personen waren in Den Dungen geen bekende namen. De reden daarvan is in dezelfde verkoop te vinden, nl. dat Guilliam Adriaans van Hulden een windmolen, een molenwerf met *den wijnt*, 't gericht van 't gemael en een grientken oft veldeken, gelegen buiten de

Hinthamerpoort van de stad Den Bosch, had verkocht aan Wouter Aarts Houbraken en Peter Thomas van Nuenen *lijnewever*, elk voor de helft, en daarna zijn de materialen van die molen getransporteerd naar een plaats *opte dungen op de poeldonck*.⁸ Nou ja, Poeldonk.

En er was een molenwerf nodig waarop die materialen weer tot een molen opgebouwd konden worden.

Cornelis voor de ½ en de weduwe van Simon Fierlants, ook voor de ½, kochten daartoe een molenwerf, breed 80 voeten, van Jan Delis Jan Delissen wonende op Den Dungen. Hoe de eigenaren van de molen en Jan Delis Weijgerancx elkaar hebben gevonden vermeldt de akte niet. Bepaald werd dat de kopers er geen varkens, ganzen of hoenderen mochten houden⁹.

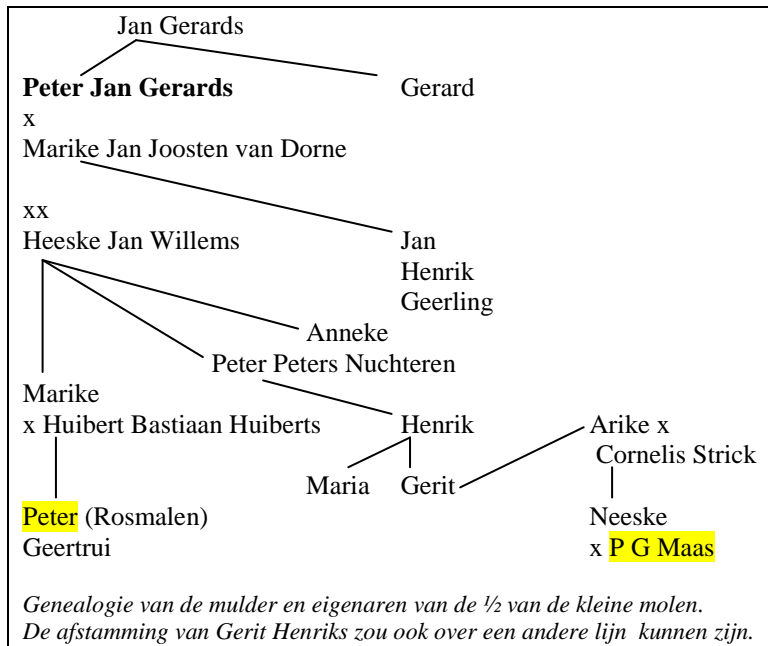
De werf kreeg in het kadaster later het nummer A93. De kamp waarin de werf lag was A94.

Kadaster Den Dungen 1832, sektion A, 1^e blad. De straat, waarin De staat is de Beusing'sche straat. Beusing is een verbastering van buunre. Bovenin de figuur stroomt de Aa. De molen zelf bestond in 1832 niet meer, wel de molenwerf.

Cornelis had zijn molenhuis onder Berlicum in de hasselt, aan de andere kant van de Aa, op het erf dat hij voor 12 jaar van Matheus Antoons molders had gehuurd¹⁰. Met een schuit zal hij wel dagelijks over de Aa heen en weer gevaren hebben.

Peter Jan Gerards die in Berlicum woonde was gedurende ongeveer 15 jaar de volgende molenaar. Zijn broer Gerard was molder in Herwaarden¹¹.

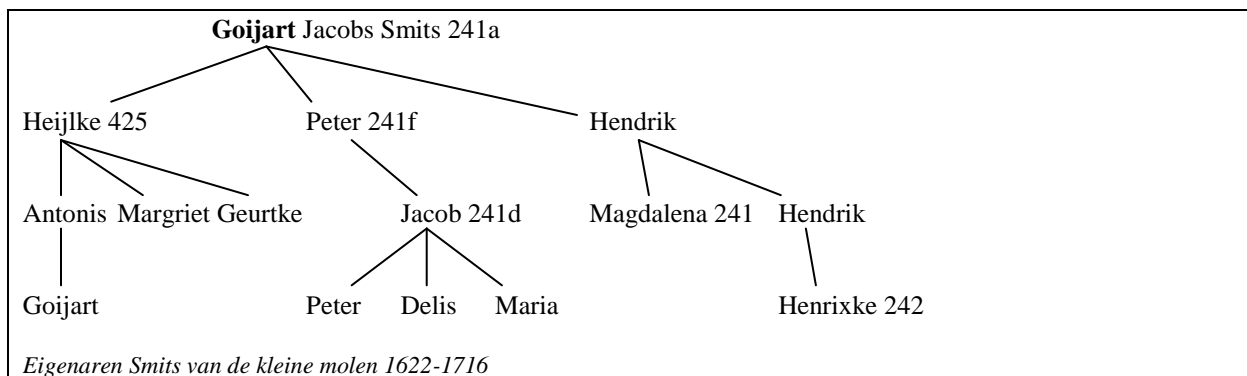
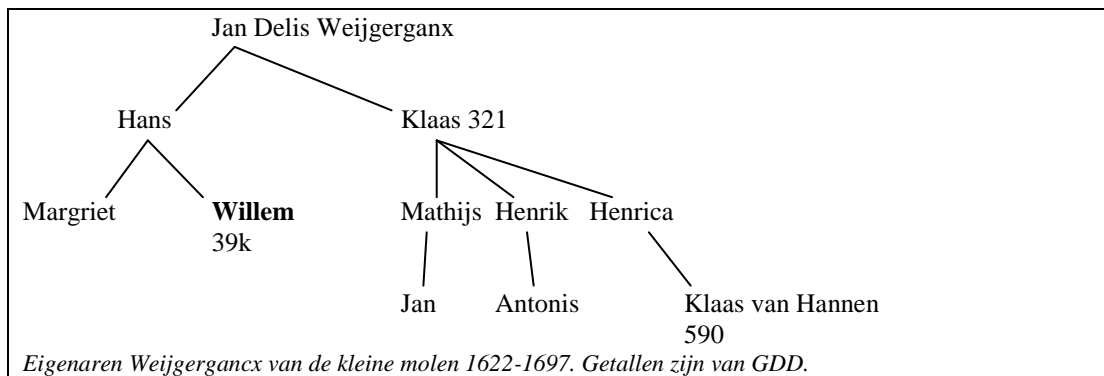
Uit de akten betreffende de kleine molen blijkt de volgende genealogie.

Een mulder had uiteraard belang bij de eigendom van zijn molen, ook al was het maar voor de helft, waardoor hij de pacht beperkt kon houden; de geldschieter voor de andere helft kneep de mulder uit.

In de tijd dat Peter Jan Gerards er mulder was verkochten de kinderen van Simon Fierlants hun helft in de molen¹² aan Goijart Jacobs *de smit* en Willem Jan Delis Weijgeranx, beiden wonend in Den Dungen, en elk voor de ½.

Goijart deed zijn deel een paar jaar later van de hand aan Dirk Huibert Mathijssen *molder in Casteren*¹³, maar zijn zoon Peter, *behoorlicken geemancipeert sijnde wt den broode ende onderhoude van sijnen vader*, vernaderde ofschoon hij nog maar 25 jaar was¹⁴. Daarna waren de eigenaren van deze helft van de molen in Den Dungen te vinden.

De molen was niet zo groot; aanvankelijk blijkt dat niet opgevallen te zijn want de akten maken daar geen melding van. Vanaf 1617 echter wordt de molen aangeduid als *een cleijne coorenwijntmolen*.¹⁵ En daarna was het de kleine molen.

Na Peter Jan Gerards dood hadden zijn erfgenamen nog tot 1698 de molen voor de helft of minder in hun bezit, maar er zijn geen aanwijzingen dat een van hen er mulder was. Peter Huibert Bastiaans verkocht zijn aandeel, nl. 1/12 in het *cleijn molenken*, 1/6 in de *molencamp* en 1/3 in het molenhuis onder Berlicum, aan Magdalena weduwe van Adriaan Danckloff¹⁶, een Bossche die grossierde in onroerend goed. Huibert had zijn aandeel al eerder aan haar verkocht¹⁷. Peter Gerard Maas vernaderde¹⁸, dus moet hij een verwant geweest zijn van Peter Huibert Bastiaans. In het schema (blz 8) zijn de beide Peters gemarkeerd met een gele kleur. Peter Gerard Maas was, althans toen hij voor de 2^e keer trouwde, molder¹⁹.

Latere mulders staan in dit lijstje van notariële aktes.

Paulus Hendrickx van Sprangh ca 1654²⁰

Adriaan Peter Smouth getrouwt hebbende de weduwe nagelaten bij w Dirck Stansen van Lisdonck in sijn leven molenaar²¹

Maria ende Catharina van Griensven, zusters

Anna Hack vrouw van Anthonij Bosch

Johan Mars weduwnaar van Maria Geerlinx (zijn eerste huisvrouw), won DB,

Handrick Gerit Maes, won Berlicom

Jan Jans Goossens

Jan Mattijs Weijgergancx

Teunis Janssen Weijgergancx man van Helena Henricx Smits

Jan Hendricx weduwnaar van Margriet Goort Smits

Claes Henricx van Hannen

Willem Jan Seberts man van Hilleken Delissen van der Steen, won DD, er zijn nog andere eigenaren, eigenaren van de wintkoorenmolen, de kleijne moolen, op de Poeldonck, ter eenre en

Adriaan Peters Smouth, molenaar van die molen,

in consideratie nemende dat Adriaan op eigen kosten (256,80 gulden) een agtermolen heeft getimmerd; akkoord: Adriaan zal die agtermolen onderhouden, maar de eigenaren zullen hem of zijn erfgenamen de waarde ervan vergoeden als hij ophoudt met malen.²²

Willem Nicolaesz Scheijen²³.

Hendrick z Claas Scheij man van Alegonda Janssen van de Leur²⁴.

De eigenaren van de kleine molen:

Johan Willem de Groulard, voogd en momboir over Jonker Cornelis van Beresteijn, here van Mourick, bij Cornelia Tromp wettig verwekt, voor ½

Maria van Griensven, ook voor haar 3 absente zusters, voor ¼ - 1/144

Antonij Bosch, won DB, voor 1/24

Lijsbet Hendrickx van Hannen wed Jan Gerits Weijgergancx, won DD, voor 1/12

Dirck Cornelissen van Deursen en Goijaart Antonissen Smits, won DD, voor 1/24

Nicolaas Scheij, molenaar op de middelrooijse watermolen, voor 1/24 + 1/144. verhuuren de molen voor 6 jaar.²⁵

Johan Wilhelm Groulard voogd over Cornelis van Beresteijn ½

Maria, Catalijn en Anna van Griensven ¼ min 1/144

Niclaes Scheij 1/24 en 1/144

Antonij Bosch 1/24

Lijsbet Hendrickx van Hannen wed Jan Gerits Weijgergancx 1/12

Jan Hendrick Smulders man van Heijltje Dircx van Deursen 1/24

Goijaart Antonis Smits 1/24, won DB en DD, eigenaren van de kleine molen, verhuuren hem aan Nicolaas Scheij, wonend Middelrode op den steensen water molen, voor 6 jaar.²⁶

Thomas van Beresteijn, *heere van Maurick*, kocht de kleine molen; in 1697 voor 5/12 van de erven Weijgerganx²⁷, en in 1698 voor 1/12 van de erven Geerling Nuchteren.²⁸ Wanneer hij de resterende ½ kocht is niet gevonden.

Er is slechts 1 visitatie of prisatie van de molen bekend.

Peter Jans van Empel en Jan Peters van Empel, molenmeesters te Middelrooij, verklaren t.b.v. de eigenaren en de molenaar van de kleine molen dat ze hebben bevonden:

1. den molensteen van den roggemolen bevonden dick te sijn met haer beiden 12 duijmen rijckelijck, te weten de ligger rijckelijck vier duijmen ende den looper 8 duijmen bosse maate; de buijten borst met de buijten roeijen ende het ijsjerwerck van bouten en scheeren, verclaarden deselve samen waardich te wesen 23 gulden.
2. de binnenborst, de binnen roeijen met het ijsjerwerck van bouten en scheeren verclaarden zij waardig te wesen 36 gulden;
3. de asch met het ijsjerwerck van banden en scheeren verclaarden deselve waardig te wesen 43 gulden;
4. het kamrat met het ijsjerwerck van bouten en banden verclaarden deselve waardig te wesen 20 gulden;
5. de koningh, het bovenste rutsel, het onderste radeke, met het ijsjerwerck daar inne en aan gewerckt 75 gulden;
6. het ronsel van de roggemolen 15 gulden;
7. ende het groote ijsjerwerck van de roggemolen, als hals, rij, en staackijzers, 80 gulden, ende de nieuwe molenborst dewelcke de voors. comparanten onder den voors. molen hebben sien leggen verclaarden niet te hebben geprijseert, als konnende door de proprietarissen op de gedane reeckeninge werden nagesien hoeveel de proprietarissen daar voor aan den molenaar hebben goetgedaan.²⁹

Overigens was de plek van de kleine molen wat de wind betreft best geschikt, het was er open terrein. Maar het was er vaak erg nat als de waterstand in de Aa hoog was.

De plaats van de kleine molen is ongeveer achter de Dungense brug of de bus, links van het bosje op de achtergrond (Drieborg). Foto uit 1947 (blz 62 van het Poeldonknummer).

De plaats waar de molen einde 16^e eeuw vandaan kwam wordt in de akten beschreven als buiten de Hinthamerpoort, tussen de 2 stenen bruggen, *aen die westenzijde ruerens aen den hinthamschen dijk*. Aan de achterkant lag *der siecken beempt* van het leprozenhuis in Hintham, die genoemd wordt in de hele periode 1547 - 1600.

Ernaast was de molenwerf van Henrik Mallants te vinden, die gelegen was dicht bij de stad, buiten de Hinthamerpoort, en bij de kleine stenen brug, aan de Orthense kant van de steenweg. Tussen beide molenwerven was een water.

In de akte van 1564 was de molen nog intact³⁰, in de akten van 1583-1592 was hij afgebroken. De reden voor de afbraak werd omschreven als *mits de troublen ende periculen*.³¹

Rond 1580 bij het begin van de 80-jarige oorlog tegen koning Philips van Spanje werden de vestingwerken uitgebreid³² en minstens nog 2 andere molens bij de Hinthamerpoort afgebroken. De ene kwam terecht bij de Vugtherpoort, de andere achter het Geertrui-klooster.

In 1592 was het nog niet duidelijk waar de afgebroken kleine molen weer zou worden opgebouwd. De materialen hebben dus wel 20 jaar opgeslagen gelegen voor ze naar de Aa-kant werden vervoerd.

Het *grientken* kan al worden aangetroffen in de omschrijving van de plaats van de molen toen Gerard van Heessel vanuit Brussel verlof kreeg er een molenwerf te maken en er een molen op te zetten, tegen een jaalijkse betaling van 8 oude groten³³.

Dungense import (18): Laureijns *de molder*

De eerste keer dat de naam van Laureijns *de molder* in een "Dungense" akte valt is in 1557. De tweede keer is in 1579. Toen werd het perceel B761-767 op het Grinsel verdeeld onder de kinderen van Henrik Klaas van Lieshout en Metke Klaas Rutten van Griensven. Die kinderen waren Klaas, Jan, Geritke, Anna, Oda en Marike. Anna was getrouwd met Laureijns Laureijnsz *smolders*.

Er is geen aanleiding om Laureijns *de molder* in verband te brengen met de kleine molen of de molen aan den Dungense kant; evenmin is hij in een eerdere periode in Den Dungen aan te treffen. Dus, waar kwam Laureijns dan vandaan?

Klaas Goijart Klaassen en zijn vrouw Cecilia Arnts van den Heuvel verkochten een cijns van 5 gulden uit hun perceel weiland B1316+1317 in het Woud aan de voogden van Laureijns en Anna onmondige kinderen van wijlen Laureijns Arnts *mulder* en Maria Peters Medeblanders³⁴.

In 1566 waren Laureijns en Anna meerderjarig geworden en droegen ze die cijns over aan Gerard Arnt Gerards van Zwaanbergen die (voor beiden voor de tweede keer) getrouwd was met Cecilia³⁵.

Gerards kinderen uit zijn eerste huwelijk droegen tenslotte de cijns op aan Mr. Rutger Rutgers van Griensven³⁶, waarna de eigenaar van het weiland aan Rutger de cijns afloste in 1609.

Hieruit kan worden afgeleid dat Laureijns en Anna als jongste kinderen van Laureijns Arnts *molder* en van Maria Medeblanders geboren zijn rond 1540.

Het jaar voordat Laureijns en Anna die cijns kochten traden de kinderen van wijlen Laureijns Arnts op in een andere transportakte.

Het zijn Arnt, Catharina, Wilhelmina (die meerderjarig zijn) en Laureijns en Anna (minderjarig) en bovendien de minderjarige kinderen van Paulus Thielmans en Aleit Laureijns Arnts. De voogden van alle genoemde minderjarige kinderen zijn Antoon Jacob Wouters, Jan Herberts Vos en Gijsbert Hessels Floren³⁷. Ze verkochten een huis in Vucht St. Lambertus en ¼ van een molen op de gemeijnte van Vucht.

Deze en andere akten staan in blad 1024 van GDD.

Laureijns Aart^{4 6} Molders^{1 2}

= Laureijns Aarts van Vucht³;

(vader Aart overleden voor 1566¹)

overleden voor 1566^{1 2}, voor 1555⁴

x

Maria dr Peter genoemd Medeblanders^{1 2}

overleden voor 1566²

kinderen:

1. Laureijns^{1 2 3 6}, onm. in 1556⁶; zie blad 63h

2. Anna^{1 2 6}; onm. in 1556⁶

3. Arnt^{4 6}; verkrijgt in 1579 Grinsel 69

4. Katerijn^{3 4 6} overleden voor 1604³

5. Aleit^{3 6}; overleden voor 1604³ x Pauwels Thielemans^{3 4 6}; er zijn kinderen⁴

a. Marike³ x Pauwels Aart Pauwels³

b. Pauwels³

6. Willemke^{3 4 6}, overleden voor 1604³ x Arnt Peter Vos³, overleden voor 1604³

kinderen:

A. Peter³

B. Marike³

C. Stijntken³

1. R 1474, fo 72v, 7-12-1602 [een cijns uit land in Den Dungen, als in noot 2]

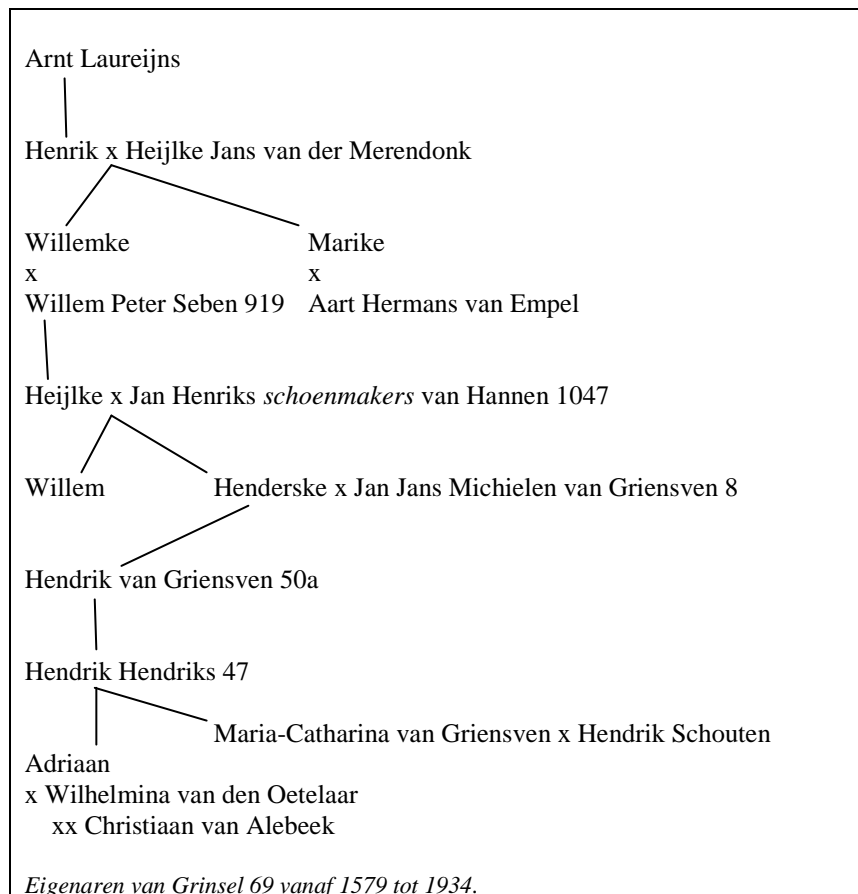
2. R 1389, fo 252v, 25-4-1566 na pasen [een cijns uit land in Den Dungen B1316+1317; de voogden over Laureijns en Anna zijn Antoon z w Jacob Wouters, Jan Herberts en Gijsbert Hessels Floren; de voogden verkregen die cijns 13-12-1557 tegen Klaas Goyart Klaas als man van Cecilia Arnt van den Heuvel (105b)]

3. R 1444, fo 216v, 3-6-1604 [ze dragen als erfgenamen van Catharina (63h) een cijns uit huis op Griensvenne op aan M die Laureijns Arnt Laureijns had beloofd 30-5-1603]
4. R 1923, fo 45v, 12-2-1555 [de mombers over de kinderen van Laureijns en van Pauwels zijn Herbert Vos, Antonijs Jacops, Jan Herberts en Gijsbert Pels; goed in Vught St. Lambertus en 1/4 in een windmolen op de gemeynt in Vught bij de dijk]
6. R 1358, fo 445, 21-5-1556 [ze verkopen een huis enz. in Vucht St. Lambertus aan Joorden Henriks en 1/4 van een molen in Vucht aan Paulus; de voogden van Laureijns en Anna zijn Antoon Jacobs, Herbert Vos, Jan z Herbert Vos en Gijsbert Hessels; dezen zijn ook voogd over de kinderen van Pauwels x Aleit; Paulus Tielemans droeg het 1/4 van de molen al in 1557 op aan Andries Henrik Andriessen]

Later was Smulders in Den Dungen een veel voorkomende naam. De laatsten in deze reeks waren misschien wel Jan (geboren 1747) en Dirk (geboren 1749) zonen van Jan Dirks Smulders.

De genen die Laureijns en Maria in Den Dungen importeerden zijn echter veel meer verspreid dan bij naamdragers-Smulders. Bijv. bij Henrica vrouw van Jan Cornelis van Aalst, waarvan de lijn kan worden opgeschreven als Henrik Henriks Smulders - Aalke - Maria van der Westelaken - Frans Spierings - Maria Anna Spierings - Henrica van Griensven.

Een fraaie reeks is ook te vinden bij de eigenaren van het huis en land dat Arnt Laureijns in 1579 verkregen had. Dat was aanvankelijk een schuur en esthuis behorende bij Grinsel 67+69 maar daarvan afgeplitst³⁸, en pas in de tweede helft van de 17^e eeuw een woonhuis³⁹. In de vorm waarin het werd verslonsd en afgebroken dateerde de boerderij uit 1796 (ankers). Voor een uitgebreide reportage, zie *Het huis van An en Harrie Goossens*⁴⁰ (hierna het supplement).

Samenvatting

Laureijns *de molder* en zijn vrouw Maria hadden een huis in Vught en een deel in een molen. We nemen daarom aan dat Laureijns en Maria er woonden en dat Laureijns de molder was, in Vught.

Zoon Laureijns raakte in Den Dungen verzeild, had geld genoeg om de hypotheek aan Klaas Goijaarts te verstrekken en trouwde er met Anna van Lieshout.

Het huis van An en Harrie Goossens; Grinsel 69

Eerder verschenen in Het Griensvenneke 28 (2003), blz 72. Bewerkt.

Over het verdwenen huis op het Grinsel nr 69 werd al enkele keren geschreven. In Zes Eeuwen Den Dungen stond de korte geschiedenis ervan¹. Het Griensvenneke had een artikeltje over de bouwkundige kant van de zaak, met daarbij een plattegrond en tekeningen van de voorgevel, de noordelijke zijgevel en de schuur². Het fotoboek Den Dungen toonde 3 foto's van de boerderij, een van de datumsteen in de voorgevel en een tekening van de plattegrond met een korte bouwkundige uitleg³. Wat kan er dan nog meer over worden gezegd?

In dit 100^e nummer van Het Griensvenneke worden de bekende gegevens over zomaar een Dungense boerderij samengevat, *pars pro toto*. Vele boerderijen immers zijn heengegaan en hebben slechts sporen in geschrift en op foto nagelaten. Hun verdwijnen was ook geen wonder; ze verloren hun bedrijfsfunctie in het kleine gemengde bedrijf, de wooneisen en de speculatie stegen en de belangstelling daalde. Grinsel 69 was geen uitzonderlijk geval; hoogstens duurde het verval wat langer dan gewoonlijk, eigenlijk wel erg lang.

Arnt Laureijns Smolders als zoon van Anna Henrik Klaas van Lieshout verkreeg in 1579 van de andere kinderen van Henrik van Lieshout de helft van het erf van Grinsel 67 + 69. Het ging om een huis, erf, hof en aangelag, samen 1 malderzaad (= 6 lopensaten = 0,66 ha) groot, gelegen op Griensvenne; Arnt verkreeg daarvan een schuur, een esthuis en de helft van het land⁴.

Later werd de schuur tot huis omgebouwd, maar daar zijn geen nadere gegevens van. In 1637 was hier een *huijske, hof en boomgaard met akkerland, samen 3 lopensaten groot, gelegen op cort grienssel*, dat geërfd werd door Willemkje Henrik Aart Laureijns en haar man Willem Peter Seben⁵.

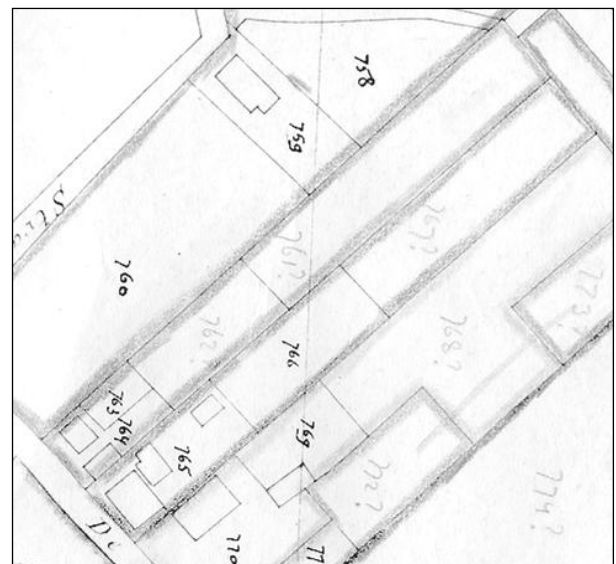
Hun schoonzoon Jan Hendriks van Hannen Schoenmakers, man van Heijlke, erfde het bij deling als een woonhuis⁶. Toen zoon Willem Jans van Hannen het erf verkreeg, was het *een huis en este, met boomgaard en teulland*⁷.

Het verpondingsboek van 1704 vermeldt⁸:

Willem Janssen van Hannen, huijs, esthuijs, erve en huijsplaats, groot 11 roeden, groot den hof en aangelagh 3 lop 14½ roede, samen 3 lop 26 r, getaxeert op 1:10:8

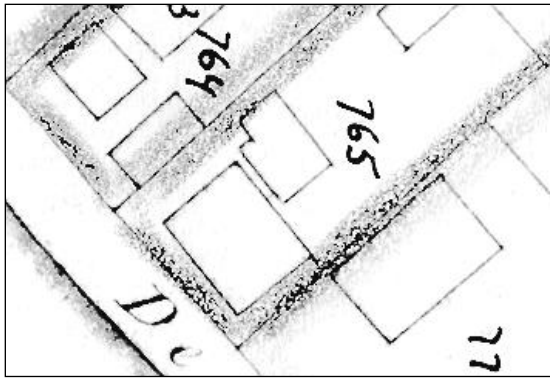
Latere verpondingsboeken laten zien hoe het huis achtereenvolgens kwam aan de weduwe van Jan Jans Michielen van Griensven, Hendrik Jansen van Griensven bij deijling in 1747, de kinderen in 1765, Hendrik Hendriks van Griensven en Maria-Catharina van Griensven.

Ten tijde van het eerste kadaster van 1832 was het erf (B765 enz) van Hendrik Schouten, man van Maria-Christina van Grinsven dochter van Hendrik Hendriks van Grinsven en Antonia van den Heuvel⁹.

Op de kadastrale minuut van 1832 komt de plattegrond van Grinsel 69 met de schuur overeen met de situatie van midden 20^e eeuw. Er zijn ook geen kadastrale hulpkaarten, wat wil zeggen dat er aan het huis niet veel veranderd is tussen 1832 en midden 20^e eeuw in kadastraal opzicht: d.w.z. geen vergrotingen, bijbouw, herbouw, enz.

Op de volgende blz staat een uitvergroting.

Hendrik Schouten bezat aan het Grinsel¹⁰
 B765 huis en erf 1420 m²
 B766 tuin 1490 m²
 B767 bouwland 2380 m².
 Zijn zwager Adriaan van Grinsven kocht in
 1837 deze percelen¹¹, waarna Christiaan van
 Alebeek, man van wijlen Adriaans vrouw
 Wilhelmina van den Oetelaar, het bij koop
 verkreeg in 1934.
 Hendrikus Jan Goossens, landbouwer in Den
 Dungen, kocht in 1941
 B765 huis stal en tuin
 B766 boomgaard
 B767 bouwland.¹²

Het Grinsel in voorjaar 1962. Aan de even kant van de straat vlnr Jos van Grinsven en zijn kippen, meester Bert Toelen en cafe Door de Veer. Aan de oneven kant steken de daken van Grinsel 69 en 71 (geheel rechts) boven de bomen uit (neg. 586).

De bomen voor nr 69 (op foto 586) zijn de tamme kastanje, die aan de straat stond bij het stoepje naar de voordeur, en de linden aan de voorgevel en langs de straat. Op nevenstaande foto zijn de linden ook duidelijk; het was er 's zomers natuurlijk koel in huis maar ook donker.

Grinsel 69 in 1961 toen het huis nog bewoond werd; geheel rechts een schuurtje (neg 47).

De grote schuur stond er in 1963 al aardig vervallen bij en werd in 1964 afgebroken
Het was een schuur van het Vlaamse type, zoals bij Spurkstraat 68 en Paterstraat 50, met de deuren in het uiteinde van de lange gevel.

Zo stond de schuur er bij in 1963, vanaf de straat gezien (neg 393).

Grinsel 69: de schuur en het huis vanuit het noorden gezien. Op de voorgrond bijgebouwen bij Grinsel 67 en 63/65. Geheel links het dak van Grinsel 71 (neg 1.15).

In 1975 werd het huis opgemeten en gefotografeerd. Toen stond het al enige tijd leeg en was het opgekocht door een speculant. Maar de huisraad was nog deels aanwezig en het verval was nog niet begonnen.

De voorgevel droeg de ankers 1796. Op de steen naast de voordeur stond JHVG 1796. Dit moet welhaast zeker *Jan Hendriks van Grinsven 1796* betekenen, ook al was volgens het verpondingsboek zijn zuster eigenaresse. Hieruit kan worden opgemaakt dat een ouder huis in dit jaar 1796 vernieuwd werd tot het gebouw zoals nu beschreven wordt. Het deel tussen en boven de beide steunberen aan de rechterzijde was ouder dan de gevel van 1796. Dit zal een restant zijn geweest van het oudere huis. Het kelderraampje was waarschijnlijk in 1796 aangebracht, omdat het oude in de zijgevel (zie hierna) immers was dichtgemetseld. De linkerhoek van de gevel was opnieuw opgemetseld toen de straatkant-zijgevel werd opgehoogd en toen een nieuwe gording onder het dak werd gelegd. Daarom waren hier geen vlechtingen meer in de gevel aanwezig. Bij het verhogen van de noordelijke zijgevel (en het vernieuwen van de kap?) werd de voorgevel aan de rechterkant iets opgehoogd, maar het vlechtwerk van 1796 bleef bestaan. Boven de deur zat het volgende brandverzekeringsplaatje.

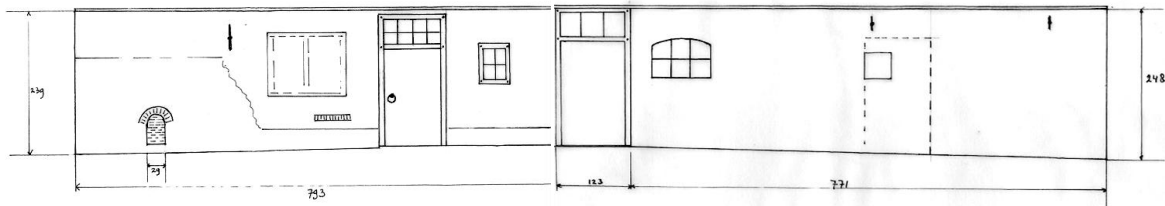

dia 287

Op de steen naast de voordeur (links) stond J H V G V: 1796 (dia 286).

De noordelijke zijgevel (totale lengte 16,87 m).

Het linker deel van de noordelijke zijgevel, rond de kelder, was ouder dan de voorgevel en de rest van deze zijgevel. Het kelderraampje was dichtgemaakt.

De zijgevel dateerde verder uit twee perioden: aan het voorhuis van halverwege de 19^e eeuw, aan het achterhuis uit de 20^e eeuw.

Veranderingen die zichtbaar waren: het raam van de geut is vernieuwd, de paardestaldeur is

toegemaakt. Het kleine geutraampje zag er ouder uit.

De zuidelijke straatkant-zijgevel was van rond 1900 of later. De grote staldeur werd vervangen door een kleinere deur en een raam.

De achtergevel uit dezelfde periode was uit oude stenen (bovenaan) en jongere stenen opgetrokken.

De zuidelijke zijgevel aan de straatkant was opgetrokken in de eerste helft van de 20^e eeuw. Op de achtergrond de schop van Grinsel 71 (dia 288).

De kelder was bereikbaar met 4 treden vanaf de geut. Ik vermoed dat hij in het oude huis van voor 1796 over 90 graden gedraaid werd gebruikt, nl. met de toegang tegenover het

dichtgemaakte raampje, op de tekening dus aan de rechterkant. Hij had een mooi kruisgewelf.

dia 303

Dit is de ingang van de kelder in de geut (dia 302).

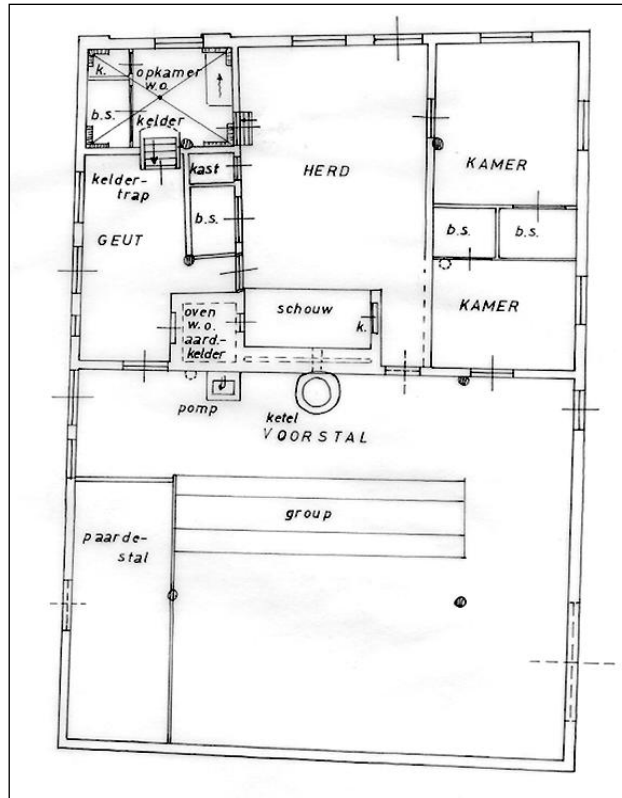
De pomp op de voorstal zag er nogal vervallen uit (dia 307).

Dit is de voorstaldeer die ook op de achtergrond in dia 306 staat. Het raampje links is van de geut (dia 293).

Aan de straatkant was aan het achterhuis de zijgevel veranderd (dia 290).

Plattegrond van Grinsel 69, deels gerekonstrueerd.

De onderbroken lijnen op de plattegrond bij de achterste kamer en in het achterhuis zijn rekonstrukties van de toestand van voor de laatste 20^e-eeuwse verbouwing waarbij de grote staldeur werd dichtgemaakt, de staldeur naast de schouw dichtgemaakt en vervangen door een deur in de "achterste" kamer, de perstaldeur dichtgemaakt, en de "achterste" kamer vergroot met het gangetje naast de

schouw.

De straatzijgevel is 1 m langer dan de andere zijgevel.

Alleen het 1^e en 4^e gebont waren intact.

In den herd hing in 1975, keurig ingelijst, nog het Diploma, Henricus Goossens Jzn is aangenomen als lid der Aartsbroederschap der H. Familie, 29 juni 1921 (dia 300).

Op de foto op de vorige blz is de muur onder het raam van de geut ingestort en drukt een berk de gevel uit zijn verband (EV 2787B). Zo sloeg het verval toe. Het huis werd na een lange vervalperiode afgebroken in 1996

Op dia 296, die in den herd is gemaakt, staat links een deel van de schouw met de tegels, in het midden een bedstee met daarnaast een kast, en rechts de trap naar de opkamer. Voor de schouw was een aftimmering gemaakt, die op de plattegrond op blz 20 is weggelaten.

Op deze afbeelding (dia 297) staat de trap naar de opkamer, waaronder zich de kelder bevond. De toegang tot de kelder bevond zich echter niet hier in den herd, maar natuurlijk op de geut. Op de achtergrond is in de opkamer een deel te zien van de boog waaronder die kelderingang zich bevond. Daarachter is een bedstee tegen de noordelijke zijgevel.

Hierboven is een detailopname (foto EV 2787A) van het dichtgemaakte "oude" kelderraam in de noordelijke zijgevel van Grinsel 69. Er bevond zich een mooie, dubbele ontlastingsboog boven.

Aan de binnenkant zag dat dichtgemaakte raam in de kelder er zo uit (dia 305).

Het "nieuwe" kelderraam in de voorgevel met rechts daarvan de steunbeer (dia 282).

Dit is de zuidelijke muur van de kelder waar de vroegere ingang geweest kan zijn (dia 304).

Het spekkastje onder de schouw van Grinsel 69 (dia 299) dat op de plattegrond met k is aangegeven.

De oven in de geut met daaronder de aardappelkelder (dia 301). De deur rechts leidt naar de voorstal.

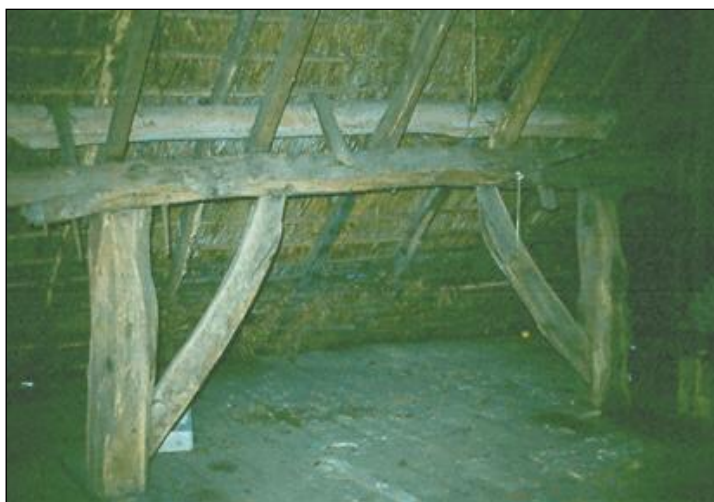
Op de voorstal stond vooraan de ketel, daarachter de pomp, onder het derde gebont (dia 306). Aan de andere zijde van deze middenmuur was de schouw. De koeien stonden links met hun koppen naar de voerplek op de voorstal.

Dit is de deur in de noordelijke zijgevel die in de geut komt. Het afwijkende metselwerk linksonder is van de kelder (dia 294).

De schouw van Grinsel 69 met links het stalraampje of viziergat en rechts de ijzeren ovendeur (dia 298).

De stijlen van de gebonten aan de noordkant van het huis zijn boven de zolder verbonden met een gording, waarop het dak rust. Op deze hoogte is stro de dakbedekking (dia 309).

noten bij Supplement Het huis van An en Harrie Goossens:

- 1 Zes eeuwen Den Dungen, 1976, blz 49.
- 2 Het Griensvenneke **12** (1987), aflev. 2, blz 28.
- 3 Bekijk 't maar! Fotoboek Den Dungen, 1982, blz 47 en 48.
- 4 R 1848, fo 693, 2-6-1579 (deling); R 1413, fo 188v, 2-6-1579 (transporten).
- 5 R 1549, fo 104, 14-1-1637.
- 6 R 1617, fo 36, 12-10-1661; de familienaam Van Hannen wordt in de akte niet gebruikt.
- 7 R 1636, fo 100v, 23-9-1694.
- 8 Verpondingsboek 1704, GA Den Dungen inv. nr 53, fo 195v.
- 9 Burgerlijke Stand Den Dungen, huwelijk Hendrik Schouten en Maria-Christina van Grinsven 25-11-1827; Maria-Catharina en Maria-Christina is dezelfde.
- 10 Legger van het kadaster Den Dungen, sectie B, artikel 243.
- 11 idem artikel 116.
- 12 idem artikel 2127 en 2258.

Verder zijn gepubliceerd:

In Fotoboek Den Dungen, op blz 47, de plattegrond van 1975, foto 107 (uit 1978, rijksdienst voor Monumentenzorg), 108 (EV), 108a (EV, ingestorte zijgevel) en 109 (steen 1796, als dia 286 hiervoor).

Eindnoten

- ¹ N2853, fo 100, 2-3-1690; BHIC toegang 5115.
- ² Dungense Historiën **10** (2016), blz 31.
- ³ Dungense Historiën **7** (2013), blz 226.
- ⁴ Peter Verhagen, De Binnendieze van 's-Hertogenbosch, Zwolle en 's-Hertogenbosch, 1998; blz 51 e.v.
- ⁵ R1852, fo 263, 3-11-1599.
- ⁶ R 1543, fo 301, 4-4-1628 [meer akten].
- ⁷ Kaart van Hendrik Verhees uit 1803, BHIC, toegang 343, inv. nr. 165. Lit: P. Gerlach, Bossche Bijdragen XVI (1939), p 270. Daar staat dat een origineel bij Prov. Genootschap is, nu Brabantcollectie UvT. Zie Dungense Historiën **3** (2009), blz 64.
- ⁸ R1439, fo 315v, 11-8-1600.
- ⁹ R1473, fo 145v, 19-4-1602.
- ¹⁰ R1427, fo 37v, 3-3-1611.
- ¹¹ R1427, fo 38, 3-3-1611.
- ¹² R1522, fo 290v, 25-6-1622.
- ¹³ R1525, fo 285v, 10-6-1625.
- ¹⁴ R1525, fo 286 marge, 27-10-1625.
- ¹⁵ R1465, fo 128v, 4-7-1617.
- ¹⁶ R1592, fo 219, 8-1-1660.
- ¹⁷ R1614, fo 170v, 10-3-1659.
- ¹⁸ R1616, fo 70, 8-12-1661.

-
- ¹⁹ N 4714, blz 473, 20-4-1673 [huwelijkse voorwaarden van Peter en Jenneke], blz 509 [idem, niet afgemaakte akte].
- ²⁰ N5 (oud nr N1053), fo 162v, 22-8-1692.
- ²¹ N13 (oud inv.nr. N4720), fo 304v, 3-3-1657.
- ²² N5 (oud nr N1053), fo 213, 12-10-1693.
- ²³ N6 (oud nr N1054), fo 216 - 219v, 27-12-1698.
- ²⁴ N9 (oud nr N1057), akte nr 134 Testament.
- ²⁵ N12 (oud nr N1060), akte nr 53, 12-12-1709.
- ²⁶ N15 (oud nr N1063), fo 136, 28-12-1715.
- ²⁷ R1685, fo 315v, 21-2-1687.
- ²⁸ R1657, fo 58v, 7-4-1698.
- ²⁹ N9 (oud nr N1057), akte nr 105, 28-6-1704.
- ³⁰ R1386, fo 54, 28-11-1564.
- ³¹ R1431, fo 342v, 3-9-1592.
- ³² J. van Heurn, *Historie der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch, Utrecht 1776, deel II* blz 133.
- ³³ R1346, fo 151, 14-1-1547.
- ³⁴ R1374, fo 133, 13-12-1557.
- ³⁵ R1389, fo 252v, 25-4-1566.
- ³⁶ R1474, fo 72v, 7-12-1602.
- ³⁷ R1358, fo 445, 21-5-1556.
- ³⁸ R1848, fo 693, 2-6-1579.
- ³⁹ R1617, fo 36, 12-10-1661.
- ⁴⁰ Het Griensvenneke **28** (2003), blz 72.